

Partizanų ryšininkė Rugiagėlė ir jos broliai

Stanislovas ABROMAVIČIUS

Šviesios atminties muzikas ir rašytojas Antanas Paulavičius (1924–2008) dar 1989-aisiais užrašė partizaninio karo dalyvės, politinės kalinės Apolonijos Mackėlaitės-Purlienės (1923–2016) gyvenimo ir jos šeimos istoriją. Šaltiniuose kartais ji vadinama Apolonija Mackėlaityte. Ūkininkai Petras ir Marijona Mackėlos gyveno sename Kurėnų kaime (Deltuvos valsč., dabar – Vidiškių sen., Ukmergės r.). Iki miesto tebuvo keturi kilometrai. Jie augino tris vaikus: Juozą, Apoloniją ir Vytautą. Tai buvo darbštūs ir išmintingi žmonės. Jų sodyba gražiai sutvarkyta, 80 obelų ir kriaušių sodas, kieme – senas, jau apsamanojęs kryžius. Tėvai suprato, kad jaunam žmogui svarbus mokslas, tad po pradžios mokyklos baigimo, visus vaikus leido į Ukmergės gimnaziją. Prieškariu pas Mackėlas buvo linksma: atvažiuodavo gimnazistų, studentų. Jaunimas kūrė planus ateičiai, ilsėjosi.

Kurėnai – kaimas prie to paties pavadinimo ežero. Dar 1596 m. istoriniuose šaltiniuose minimas Kurėnų kaimas ir dvaras. Čia kažkada buvo gerai žinomas dvaras su raudonų plytų statiniais, lauko akmenų klėtis su mozaikiniais raštais, parkas. Jo savininko Petro Kazakausko duktė Ona (1879–1954) ištekojo už žymaus teisininko Jono Vileišio (1872–1942), būsimo Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro, būsimo Kauno burmistro.

Netoli Kurėnų esanti Šalkuvos koplyčia, kurią pokariu aptarnaudavo kun. Eduardas Semaška, tapo partizanų ir jų rėmėjų prieglobsčiu. Naktimis partizanų būriai ateidavo atlikti išpažinties, dažnai nakvodavo Jono Misiūno-Žalio Velnio ir Alfonso Morkūno-Plieno būrių ryšininkai. Atrodo pasipriešinimui vieta dėkinga: netoli Siesikų miškas, Pagirių ir Varžų girios...

Likimas susiklostė taip, kad visi Mackėlų šeimos nariai nukentėjo: tėvai su sūnumi Juozu buvo ištremti, Apolonija ir Vytautas ilgus metus praleido sovietiniuose lageriuose.

Partizanas Juozas Mackėla

Buvo vyriausias šeimoje, tad tėveliai buvo sumanę perduoti jam savo pavyzdinį ūkį. Kurį laiką mokėsi Ukmergės gimnazijoje, Lietuvą okupavus sovietams, gyveno tėviškėje, padėjo tėvams nudirbti ūkio darbus, nes tuo metu sesuo mokėsi gimnazijoje, broliui Vytautui tebuvo vienuolika. 1941 m. vasarą padėjo Birželio sukilimo dalyviams, nuo 1941 m. birželio iki 1942 m. gegužės mėn. tarnavo Lietuvių savisaugos daliniuose. Ten galėjo susitikti su kapitonu Juozu Ūseliu, būsimo Vyčio apygardos partizanų vadu Pakalniu, kuris tuo metu buvo Vilniaus pėstininkų karo mokyklos ūkio kuopos, vėliau – Lietuvių savisaugos 2-ojo bataliono 3-ios kuopos vadu. Paleistas į atsargą, J. Ūselis gyveno Ukmergėje.

Prasidėjus partizaniniam karui Lietuvoje, Juozas Ūselis-Pakalnis tapo Broniaus Jakubonio-Stiklo, Alfonso Morkūno-Plieno ir Alfonso Saugūno-Žaibo grupių junginio vadu. Tuo metu vyko mobilizacija į sovietinę kariuomenę. Iš pradžių Juozas Mackėla slapstėsi, o 1945 m. pradžioje prie jų, partizanų, ir prisijungė. Susidarė didelis kovotojų padalinys.

1946 m. gegužės 3 d. po sunkaus mūšio su NKVD kariuomene Varžų girioje buvo nukauta 16 partizanų: Alfonsas Baltrūnas, Pranas Černiauskas, Alfonsas ir Stasys Dalinkevičiai, Stasys Didžpetris, Antanas Eimontas, Modestas Girmius, Bronislovas, Juozapas ir Kazimieras Grigaliūnai, Jo-

nas Lukšys, Alfonsas Našlėnas, Edvardas ir Jonas Šemeškevičiai bei Edvardas Vareikis-Medinis. Jų kūnus

Apolonija Mackėlaitė-Rugiagėlė

suguldė Siesikų turgaus aikštėje. Šioje vietoje 2001 m. pastatytas kryžius (tautodailininkas Pranas Kaziūnas) jų atminimui.

Slapstėsi kelerius metus

Juozas Mažeika, vienas iš partizanų vadų, buvo smarkiai sužeistas, neteko rankos... Jis pasidarė dokumentus ir apsigyveno Kaune. Suėmė jį vėliau, po metų, ir nuteisė. Juozas Mackėla ir jo vadas kapitonas J. Ūselis-Pakalnis tada išliko gyvi. Sako, po šio žiauraus mūšio Pakalnis patarė visiems išsiskirstyti, gelbėtis kas kaip gali, nes reikia kovoti su reguliariąja NKVD kariuomene. Vieni pasuko į kitus būrius, Juozas tada grįžo į namus ir slapstėsi bunkeriuose. J. Ūselis-Pakalnis rudenį su padirbtais dokumentais išvyko gyventi į Vilnių. Ten buvo išduotas ir 1947 m. spalio 7 d. suimtas. Ypačtingojo pasitarimo nuteistas 15 m. lagerių. Po dešimties metų paleistas, gyveno Norilske. Tačiau išaiškėjus, kad jis vadovavo Lietuvos policiniam daliniams, 1962 m. sausio 24 d. vėl suimtas, nuteistas mirties bausme ir nužudytas.

Juozui Mackėlai besislapstant, prabėgo keleri metai.

1949 m. kovo 25 d. sribai, kareiviai ir jų talkininkai atvažiavo Mackėlų šeimą tremti į Sibirą. Iš bunkerio išlindo besislapstęs Juozas ir prisijungė prie tremiamų tėvų. Tai manė palengvins senų tėvų dalį. Juk tėvui tada buvo jau 67-eri... Sūnus Vytautas tada jau kalėjo Magadane. Sako, tėvai palikę kaimynams drabužių ir lašinių, kad dukterė Apolonija pasiųstų Vytautui į lagerį. Sako, vežamas į Sibirą Juozas

paprašė sovietų kareivių sustoti prie kapinių. Pabučiavo žemę ir pasakė: „Sudiev, daugiau nebegrįšiu...“

Tremtyje Irkutsko srityje Mackėlos išbuvo beveik dešimt metų. Tėvai ir Juozas sugrįžo į Lietuvą, deja, jų gyvenimas savame krašte nebuvo ilgas...

Apolonija Mackėlaitė-Rugiagėlė

Apolonija karui baigiantis dar mokėsi Ukmergės gimnazijoje. Partizanų pagalbininke tapo 1945-aisiais. Gimnazijos kapelionas kun. Antanas Simaška organizavo chorą, gimnazistų buvo mylimas, kalbėjo ir apie lietuvių pareigą kovoti su okupantu. Jis subūrė penkias gimnazistes į grupę, kuri norėjo kovotojams padėti. Vadove paskyrė Stasę Imbrasaitę. Padėjo pasirinkti slapyvardžius. Taip Apolonija tapo Rugiagėlė, Vanda Buteikytė – Pinavija. Turėjo slapyvardžius ir Elytė Puciūnaitė, ir Stasė Imbrasaitė, ir Aldona Našlėnaitė. Jos mokėsi aprišti žaizdas, sustabdyti kraują, sutvarstyti sužeistą koją ar ranką, gelbėti ir guosti sužeistą mūšyje partizaną ir dar nežinojo, kokie yra žiaurūs tardytojų kankinimai. Pamažu įsibrausino, manydamos, kad jų svetimos ausys neklausos.

Kartą mokyklos vakare Stasė Imbrasaitė padeklamavo keletą partizanų eilėraščių... Kai ją suėmė, išgavo žinias apie jų būrelį. Tą dieną gimnazijoje buvo suimtas kapelionas kun. A. Simaška, areštavo ir ten buvusias mergaitės. Apolonija jau buvo išėjusi namo, tad liko nesuimta. Vakare į Kurėnus užėjo partizanų būrio vadas Bronius Jokubonis-Stiklas (1916–1949) ir perspėjo, kad Apolonijai reikia kuo greičiausiai išvykti, nes kunigas ir jos draugės suimtos. (Bronius Jakubonis-Stiklas, kilęs iš Skabeikių k., Taurėnų valsč. Lietuvos kariuomenės puskarininkis, Didžiosios Kovos apygardos bataliono vadas. 1949 m. spalio 10 d. mūšyje Naručių kaime sunkiai sužeistas, tačiau sugebėjo pasislėpti, bet susektas ir nužudytas.)

Apolonija sugebėjo gauti dokumentus Birutės Ališauskaitės pavarde ir apsigyventi Kaune. Čia ją ir surado kunigai Alfonsas Svarinskas bei Jonas Čeponis. Ji tapo Birutės rinktinės ryšininke, Kaune leidžiamą spaudą, antitarybinius lapelius „Vytis“, „Karygys“ veždavo į Ukmergės apylinkes ir atiduodavo partizanams. Rinktinės štabas Kaune buvo Obuolių gatvėje. Čia rinkdavosi daug partizanų ir ryšininkų. Rugiagėlė palaikė rinktinės ryšį su trimis apygardomis: Didžiosios Kovos, Vyčio ir Tauro...

Tik Kaune gyventi darėsi vis pavojingiau. Kun. A. Svarinskas ir J. Čeponis jau buvo areštuoti ir nu-

teisti, reikėjo iš Kauno išvažiuoti. Taip ji grįžo į Ukmergės apylinkes ir slapstėsi. 1948 m. rudenį išėjo į partizanų būrį, prisiglaudė Kavarsko apylinkėse. Sužinojo, kad suimtas ir nuteistas brolis Vytautas, ištremta šeima. Pasidarė dar sunkiau. Suimta 1949 m. balandžio 15 d. Ukmergėje, išduota agento „Sokolovo“. Nuteista 25 m. lagerio ir 5 m. tremties. Kalėjo Steplage, Kengyre, Karagandos srityje. Į Lietuvą sugrįžo 1956-aisiais. Ištekojo už buvusio partizano Vaclovo Purlio-Pasaulio.

Vaclovas Purlys-Pasaulis gimė 1917 m. Berzginių k., Žemaitkiemio valsč., nuo 1945 m. – Didžiosios Kovos apygardos B rinktinės Karpio, Žalgirio būrio partizanas. Suimtas ir nuteistas 1947 m., kalėjo Krasnojarsko kr. Jo brolis Vladas-Tauras, gimęs 1925 m., žuvo 1947 m. lapkričio 4 d. bunkeryje, Juodpurių miške, Balninkų valsčiuje.

Partizanas Vėjelis

1944 m. sugrįžus okupantams iš Rytų, jam tebuvo penkiolika. Jis mokėsi Ukmergės gimnazijoje, šaukimo į okupacinę armiją negavo. Matydamas, kaip brolis Juozas ir sesuo Apolonija padeda partizanams, negalėjo nuošalyje likti ir jis. Kai brolis Juozas išėjo į mišką, visi bijojo, nes sklido žinios apie kruvinas kautynes: pradėjo vežti negyvus partizanus ir guldėti ant bruko.

Vytautas partizanavo Vyčio apygardos Antano Stimburio-Tankisto būryje. Vadas buvo kilęs iš Žeimių k., Deltuvos valsč., gimęs 1920 m., vokiečių okupacijos metais tarnavo policijoje. Jo broliai Simonas ir Juozas pasitraukė į Vakarus, o ketvirtas brolis Viktoras slapstėsi. Vytautas Mackėla suprato, kad patyręs jo vadas padės išvengti nelaimių. Deja, Tankistas žuvo pirmas...

1948 m. lapkričio 13 d. jis su keliais partizanais atėjo pas Juozą Kaušą į Kaušų kaimą, buvusį netoli Ukmergės, norėdamas rasti vietą įsirengti bunkerį žiemojimui. Tuo metu šeimininkas sirgo, gulėjo ligoninėje. Tad juos priėmė jo žmona Veronika su dukterimi Vlada. Tankistas atsinešė spausdinimo mašinėlę, ketindamas tvarkyti dokumentus. Įsikūrė klojime. Staiga sodybą apsupo kareiviai. Apuspytyje moterys sugebėjo iš sodybos pasislėpti, tačiau greitai sodyba užsiliupsnojo, prasidėjo sprogimai. Deja, nelygiame mūšyje visi penki partizanai žuvo. Sodybos šeimininką suėmė ligoninėje ir nuteisė 25 m. kalėti.

Po vado žūties, Vytauto Mackėlos-Vėjelio slapstymasis truko 5 dienas. 1948 m. lapkričio 18 d. jis buvo suimtas ir nuteistas 25 m. kalėti. Jaunuoliui tebuvo devyniolika. Kalėjo Magadane, Irkutsko sr., iki 1957-ųjų. Į Lietuvą sugrįžo 1960 m., įsikūrė Jonavoje, dirbo azoto trąšų gamykloje. Nuo 1988 m. aktyviai dalyvavo buvusių politinių kalinių ir tremtinių veikloje, dainavo buvusių tremtinių chorą. Su žmona Marijona užaugino dukterį Birutę ir sūnų Vaidotą.

(Bus daugiau)